ANTROPOTSENTRIK YONDASHUV LINGVOKULTUROLOGIYADA

G'ulomova Zilola Rafiqjon qizi
Andijon davlat tibbiyot instituti
O'zbek tili va adabiyoti, tillar kafedrasi o'qituvchisi
Gofurovazilola38@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu tezisda lingvokulturologiyaning antropotsentrik yondashuvi masalalari kengaytirilgan holda ko'rib chiqiladi. Asosiy e'tibor til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka, til birliklarida inson markaziy roliga, konseptual tizimlar va milliy tafakkur ifodalariga qaratiladi. Ish nazariy va empirik materiallar asosida antropotsentrik paradigmalar, konsept tushunchasi, leksik-kultural vahiylar va kommunikativ-pragmatik jihatlarni tahlil qiladi. Misollar sifatida o'zbek tilidagi madaniy kodlar, maqollar, frazeologizmlar va zamonaviy diskurs materiallari tahlil qilinadi. Tezis lingvokulturologiya nazariyasini kengaytirish va amaliy sohalarda — tarjima, ta'lim, madaniy aloqa — qo'llanilishi bo'yicha tavsiyalar beradi.*

Kalit so'zlar: *Lingvokulturologiya, antropotsentrizm, konsept, madaniy kod, milliy tafakkur, kommunikatsiya, diskurs.*

Til — inson faoliyatining markaziy vositasi bo'lib, u nafaqat axborot uzatadi, balki madaniyatni saqlaydi, uzatadi va qayta yaratar. Lingvokulturologiya fan sohasida til va madaniyat o'rtasidagi murakkab o'zaro munosabatlar tahlil qilinadi. XX asr oxiri va XXI asr boshida antropotsentrik yondashuv tilshunoslikda muhim paradigma sifatida paydo bo'ldi: tilni, uning normativ va ishlatilish jihatlarini inson va uning madaniy kontekstidan ajratib bo'lmaydi. Bu yondashuv tilni inson tafakkuri, ijtimoiy tajriba va madaniy qadriyatlarning ifodasi sifatida ko'radi. Ushbu ishning maqsadi — antropotsentrik yondashuvning nazariy asoslarini kengaytirish, uning lingvokulturologik tadqiqotlarda amaliy qo'llanilishini ko'rsatish va o'zbek tilidan namunalar orqali konseptual va kommunikativ xususiyatlarni tahlil qilishdir.

Lingvokulturologiya va antropotsentrizm bo'yicha asosiy nazariy manbalar o'rganildi. Karasik, Maslova va boshqa rus hamda o'zbek tilshunoslari antropotsentrik yondashuvni konseptual ramkada tasvirlaganlar. Maslova (2004) lingvokulturologiyani til va madaniyat orasidagi "interfeys" deb atagan bo'lsa, Karasik konseptologik yondashuv orqali tilda saqlanadigan madaniy bilimlarni tahlil qiladi. O'zbek tilida Xolmurodov, G'anieva kabi tadqiqotchilar milliy mentalitet va til birikmalari orasidagi bog'liqlikni yoritgan.

Antropotsentrik yondashuvning nazariy asoslari. Antropotsentrizm tilshunoslikda tilni inson markaziy aktori sifatida ko'radi. Bu esa quyidagilarni anglatadi:

- til birliklari inson tajribasini aks ettiradi;

- semantik qatlamda madaniy va axloqiy qiymatlar saqlanadi;
- kommunikativ akt (gapirish, so‘zlashish) ijtimoiy identifikatsiyani mustahkamlaydi.

Konseptlar va milliy tafakkur. Koncept — milliy tafakkur va madaniy tajribaning lingvistik shakli. O‘zbek tilidagi muhim konseptlar va ularning lingvistik ifodalanishi:

- “Vatan” — bu tushuncha leksik, metaforik va emotsional jihatdan boy. Vatan bilan bog‘liq iboralar ko‘pincha qiyosiy metaforalardan (vatan — ona, vatan — sinov) foydalanadi va ijtimoiy majburiyatni ifodalaydi.
- “Ota-ona” — ma’naviy qadriyat markazi sifatida ota-ona konsepti hurmat, farzandlik burchi va avlodlar o‘rtasidagi uzviylikni bildiradi. Bu konsept ko‘plab maqollarda axloqiy normani ifodalaydi (masalan, “Ota-onaga hurmat — insonning nomusidir”).
- “Mehmondo‘stlik” — madaniy kod sifatida mehmondo‘stlik, sovg‘a va mehromlik tushunchalari til birikmalarida aniq aks etadi; bu ijtimoiy identifikatsiya va o‘zini ko‘rsatish usuli hamdir.

Leksik va frazeologik materiallar tahlili. O‘zbek maqollari va frazeologizmlarida antropotsentrik elementlar aniq ko‘rinadi. Masalan:

- “Ota ota bo‘lib tug‘ilmaydi” kabi maqollar oilaviy va ijtimoiy rollarni belgilaydi;
- “Mehmondorchilik — odamni o‘ylatadi” (misol sifatida) — madaniy axloq va ijtimoiy normani ifodalaydi.

Frazeologik birikmalar ko‘pincha konseptual asosni mustahkamlaydi va kitobiy hamda og‘zaki diskurslarda milliy o‘zlikni uzatadi.

Kommunikativ-pragmatik jihat. Antropotsentrik yondashuv til aktlarini kontekstga bog‘lab tahlil qilishni talab qiladi. Masalan, “or-nomus” tushunchasi pragmatik jihatdan turli sferalarda (oilaviy, ijtimoiy, huquqiy) turlicha ishlatiladi va foydalanish vaziyatiga qarab uning ma’nosi kengayadi yoki qisqaradi. Shuningdek, ta’lim va madaniyatlararo muloqotda bu konseptlarning to‘g‘ri tushuntirilishi muhim.

Internet va ijtimoiy tarmoqlarda milliy konseptlar yangi kontekstlarda qayta ifoda topmoqda. Misol uchun, migratsiya va globalizatsiya davrida “vatan” tushunchasi psixologik va ijtimoiy qiymat sifatida yangicha mazmunga ega bo‘lib, bu til birikmalarining semantik o‘zgarishiga olib keladi.

Antropotsentrik yondashuv lingvokulturologiyaga yangi tahliliy imkoniyatlar beradi: tilni inson tajribasi nuqtai nazaridan o‘rganish orqali milliy qadriyatlarni aniqlash va ularni pedagogik hamda tarjimaviy faoliyatda qo‘llash mumkin. Amaliy tavsiyalar:

1. Ta’limda qo‘llash — chet tillarini o‘rgatishda o‘zbek madaniy konseptlarini uyg‘unlashtirish; ta’lim materiallarida madaniy kontekstga alohida e’tibor berish.
2. Tarjima amaliyoti — konseptlarni faqat leksik jihatdan emas, balki madaniy-ma’naviy jihatdan ham tarjima qilish.
3. Madaniyatlararo kommunikatsiya — milliy konseptlarni tushuntirib beruvchi glossariyalar va kontekstual izohlarni ishlab chiqish.
4. Zamonaviy media tahlili — ijtimoiy tarmoqlardagi diskursni konseptual tahlil orqali kuzatish va milliy qadriyatlarning o‘zgarishini aniqlash.

Xulosa qilib aytganda, antropotsentrik yondashuv lingvokulturologiyada tilni insonning ijtimoiy-madaniy tajribasi sifatida tushunishga yordam beradi. Konseptlar orqali milliy tafakkur tilda saqlanadi va uzatiladi; ularning to‘g‘ri aniqlanishi, tahlili va kontekstual tarjimasi madaniy o‘zlikni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv nafaqat nazariy-analitik, balki amaliy sohalar — ta’lim, tarjima, madaniy aloqa — uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xolmurodov A. Til va madaniyat: lingvokulturologik izlanishlar. Toshkent: Fan. 2020.

2. G‘anieva M. “Til va madaniyatning o‘zaro ta’siri: antropotsentrik yondashuv”. Filologiya masalalari, №3. 2021.
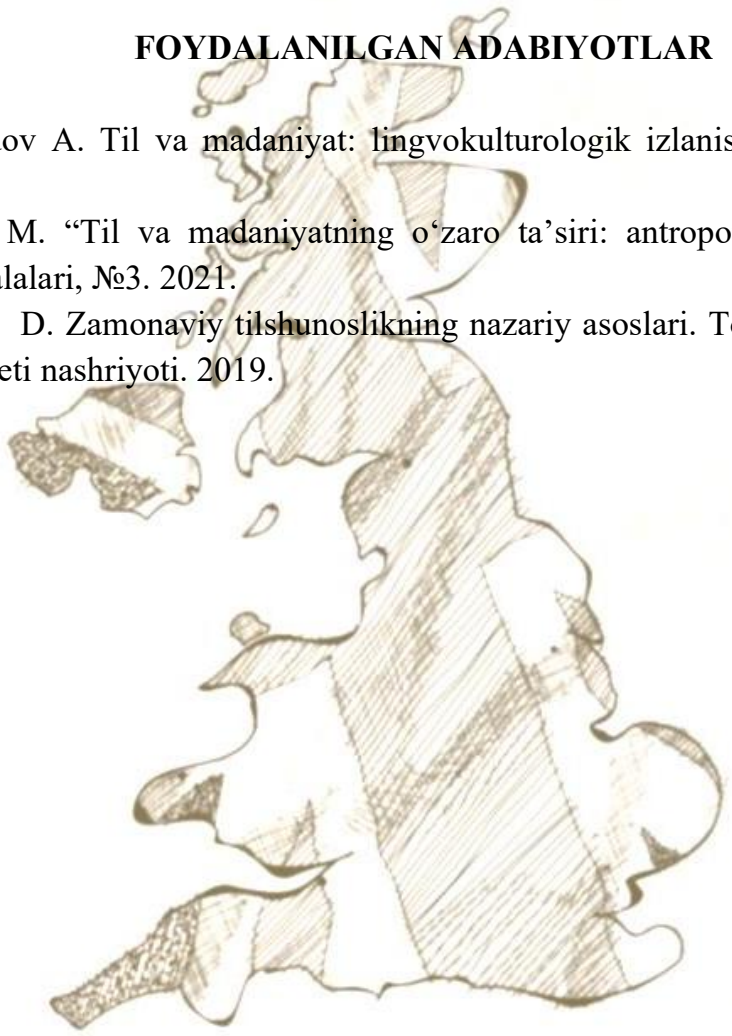
3. G‘ulomov D. Zamonaviy tilshunoslikning nazariy asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti. 2019.